

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

УДК 342.9 (477)

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-6-9

Надєйко Микола Миколайович

кандидат економічних наук

ORCID ID: 0009-0000-1457-0387

ПОЗАСУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ

Наукова публікація присвячена дослідженню особливостей правової регламентації та здійснення позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в скандинавських країнах (Данія, Норвегія, Швеція) з метою визначення доцільності імплементації відповідного позитивного досвіду в національне законодавство та юридичну практику.

Зазначається, що дослідження особливостей позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в скандинавських країнах зумовлюється сукупністю правових, інституційних, управлінських та соціально-економічних чинників, що мають особливе значення для сучасного реформування системи публічного адміністрування в Україні. В умовах трансформації національного адміністративного законодавства, імплементації європейських стандартів належного врядування, утвердження принципів верховенства права, прозорості, підзвітності органів публічної влади та сервісної орієнтації публічної адміністрації особливої ваги набуває пошук ефективних позасудових механізмів контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень у сфері взаємодії з бізнесом.

За результатами дослідження встановлено, що спільною рисою всіх трьох скандинавських моделей є те, що ефективність позасудового контролю безпосередньо залежить не лише від формальної наявності правових механізмів, але й від загального стану правової культури суспільства, рівня адміністративної доброчесності, прозорості публічного сектору та інституційної відповідальності державної влади. Підкреслено, що Королівство Данія, Королівство Норвегія та Королівство Швеція традиційно характеризуються одним із найнижчих рівнів корупції у світі, що створює сприятливе середовище для реального функціонування позасудових механізмів захисту прав бізнесу. В умовах низької корупції адміністративне оскарження, омбудсменський контроль або доступ до інформації не перетворюються на формальність, а реально забезпечують захист приватного інтересу.

Також встановлено, що спільною характеристикою скандинавських країн є надзвичайно високий рівень цифровізації відносин між суб'єктами підприємницької діяльності та органами публічної адміністрації. У всіх трьох країнах цифрові адміністративні платформи фактично стали невід'ємною частиною механізму позасудового контролю, оскільки забезпечують документованість адміністративних процедур, зменшення особистого контакту з посадовими особами, прозорість ухвалення рішень, оперативність адміністративного перегляду та зниження ризиків адміністративного свавілля.

Ключові слова: зарубіжний досвід, позасудовий контроль, підприємницька діяльність, публічне адміністрування, механізм захисту прав, оскарження, омбудсмен, інституції, удосконалення, імплементація.

Nadieiko M. M. Extrajudicial oversight of the activities of public administration entities in the sphere of entrepreneurial activity in the Scandinavian countries

The scientific publication is devoted to examining the specific features of the legal regulation and implementation of extrajudicial oversight over the activities of public administration entities in the field of entrepreneurial activity in the Scandinavian countries (Denmark, Norway, and Sweden), with the aim of determining the feasibility of implementing relevant positive experience into national legislation and legal practice.

It is noted that the study of the specific features of extrajudicial oversight over the activities of public administration entities in the field of entrepreneurial activity in the Scandinavian countries is determined by a combination of legal, institutional, managerial, and socio-economic factors that are of particular significance for the contemporary reform of the public administration system in Ukraine. In the context of the transformation of national administrative legislation, the implementation of European standards of good governance, the establishment of the principles of the rule of law, transparency, accountability of public authorities, and the service-oriented approach of public administration, the search for effective extrajudicial mechanisms for overseeing the activities of public authorities in their interaction with business has become especially important.

The findings of the study indicate that a common feature of all three Scandinavian models is that the effectiveness of extrajudicial oversight depends not only on the formal existence of legal mechanisms, but also on the overall state of legal culture in society, the level of administrative integrity, the transparency of the public sector, and the institutional accountability of state authorities. It is emphasized that the Kingdom of Denmark, the Kingdom of Norway, and the Kingdom of Sweden have traditionally been characterized by some of the lowest levels of corruption in the world, creating a favorable environment for the effective functioning of extrajudicial mechanisms for protecting business rights. Under conditions of low corruption, administrative appeals, ombudsman oversight, and access to information do not become mere formalities, but instead genuinely ensure the protection of private interests.

The study also establishes that a shared characteristic of the Scandinavian countries is the exceptionally high level of digitalization in relations between business entities and public administration authorities. In all three countries, digital administrative platforms have effectively become an integral component of the extrajudicial oversight mechanism, as they ensure the documentation of administrative procedures, reduce personal contact with public officials, enhance transparency in decision-making, facilitate prompt administrative review, and reduce the risks of administrative arbitrariness.

Key words: *foreign experience, extrajudicial oversight, entrepreneurial activity, public administration, rights protection mechanism, appeal, ombudsman, institutions, improvement, implementation.*

Актуальність дослідження особливостей позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в скандинавських країнах зумовлюється сукупністю правових, інституційних, управлінських та соціально-економічних чинників, що мають особливе значення для сучасного реформування системи публічного адміністрування в Україні. В умовах трансформації національного адміністративного законодавства, імплементації європейських стандартів належного врядування, утвердження принципів верховенства права, прозорості, підзвітності органів публічної влади та сервісної орієнтації публічної адміністрації особливої ваги набуває пошук ефективних позасудових механізмів контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень у сфері взаємодії з бізнесом.

Враховуючи вищезазначене, актуальним є дослідження тих правових систем, у яких сформовано високоефективні механізми адміністративного контролю, що дозволяють забезпечити належний баланс між реалізацією публічних управлінських функцій і захистом прав приватного сектору без надмірної залежності від судового механізму захисту.

Особливий науковий і практичний інтерес у цьому аспекті становлять Королівство Данія, Королівство Норвегія та Королівство Швеція як держави, що традиційно належать до числа найбільш ефективних правових демократій світу, характеризуються стабільним функціонуванням інституцій публічної влади, високим рівнем адміністративної ефективності, правової визначеності та довіри суспільства до державних інституцій. Особливо значущим є те, що зазначені держави демонструють один із найнижчих рівнів корупційних ризиків у публічному секторі. Такий стан свідчить про сформованість високої правової культури як серед представників органів публічної адміністрації, так і серед суб'єктів підприємницької діяльності, що створює сприятливе середовище для ефективного функціонування позасудових механізмів контролю, заснованих не лише на примусових юридичних процедурах, але й на принципах добросовісності, відкритості, взаємної довіри та інституційної відповідальності.

Досвід скандинавських країн є особливо цінним також у контексті того, що їхні моделі взаємодії між бізнесом і публічною адміністрацією характеризуються високим рівнем цифровізації адміністративних процедур. У Королівстві Данія, Королівстві Норвегія та Королівстві Швеція значна частина адміністративних відносин між суб'єктами підприємницької діяльності та органами публічної адміністрації реалізується через цифрові платформи, електронні сервіси, інтегровані реєстри, автоматизовані адміністративні процедури та дистанційні механізми комунікації. Такий рівень цифрової трансформації суттєво знижує бюрократичне навантаження на бізнес, мінімізує дискреційний вплив посадових осіб, зменшує корупційні ризики, підвищує прозорість управлінських процедур та створює додаткові можливості для ефективного адміністративного моніторингу й позасудового захисту прав суб'єктів господарювання.

Особливої уваги заслуговує той факт, що в скандинавських країнах позасудовий контроль розглядається не як допоміжний або другорядний механізм порівняно із судовим захистом, а як повноцінний структурний елемент системи належного публічного адміністрування. Значна роль у цій сфері належить інститутам адміністративного оскарження, парламентського та омбудсменського контролю, механізмам відкритості публічної інформації, інституціям внутрішнього адміністративного нагляду,

цифровим каналам подання звернень і скарг, а також процедурним гарантіям захисту підприємництва від неправомірних адміністративних рішень чи бездіяльності. Ефективність таких механізмів значною мірою пояснюється саме високим рівнем правової культури, правосвідомості та інституційної дисципліни, які забезпечують реальне функціонування правових процедур, а не їх формальне існування.

Для України вивчення зазначеного досвіду є особливо актуальним з огляду на необхідність подальшого вдосконалення адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, розвитку позасудових форм захисту прав бізнесу, підвищення ефективності адміністративного оскарження, зниження корупційних ризиків у сфері взаємодії бізнесу з органами публічної влади, а також прискорення цифрової трансформації адміністративних процедур.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлюється необхідністю наукового осмислення ефективних механізмів позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в скандинавських країнах з метою виявлення перспективних напрямів адаптації відповідного позитивного досвіду до української правової системи, удосконалення механізмів захисту прав суб'єктів господарювання, зниження адміністративних бар'єрів і формування більш ефективної, прозорої та сервісно-орієнтованої моделі взаємодії між державою та бізнесом.

Питання адміністративно-правового регулювання відносин між суб'єктами публічного адміністрування та суб'єктами підприємницької діяльності досліджували такі відомі вчені, як Д. Бабенко, О. Болгар, А. Боровик, С. Віннік, М. Віхляєв, Т. Гончарук, О. Деренько, О. Дубинський, Л. Дудник, Н. Заярна, О. Камушков, О. Клим, М. Ковальова, Т. Коломоєць, А. Ковач, А. Красовська, Х. Кульгавець, А. Ластовецький, С. Лисенко, П. Лютіков, Д. Парамонов, Ю. Сагайдак, В. Селіванов, В. Тильчик, Л. Хомко, К. Чаплигін, А. Чорна, О. Юшкевич.

Проте особливості позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в скандинавських країнах ще не були предметом окремого дослідження, що актуалізує необхідність підготовки цієї публікації.

Постановка завдання. Метою публікації є дослідження особливостей позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в скандинавських країнах.

Методологія цієї публікації включає класичне поєднання філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження. Враховуючи тему публікації, більшою мірою застосовується методологія порівняльного правознавства. Крім того, застосовуються такі відомі наукові підходи, як телеологічний, цивілізаційний, антропологічний, інструментальний та синергетичний.

Результати дослідження. Позасудовий контроль за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в скандинавських країнах становить особливий науковий і практичний інтерес у контексті сучасного розвитку адміністративного права, оскільки відповідні правові системи демонструють високий рівень інституційної ефективності, правової культури, відкритості публічного управління та мінімізації корупційних ризиків. Особливо показовим у цьому аспекті є досвід Королівства Данія (Kingdom of Denmark), яке традиційно посідає провідні позиції у міжнародних рейтингах верховенства права, прозорості публічного сектору та ефективності державного управління. Данська модель позасудового контролю за діяльністю публічної адміністрації характеризується не лише високим рівнем нормативної інституціоналізації, але й сформованою правовою культурою адміністративної відповідальності, в межах якої захист прав приватних осіб, зокрема суб'єктів підприємницької діяльності, забезпечується не виключно через судове оскарження, а передусім шляхом функціонування багаторівневої системи адміністративного, парламентського, омбудсменського та цифрового контролю.

Правові засади позасудового контролю в Королівстві Данія формуються на основі поєднання конституційних принципів, спеціального адміністративного законодавства, законодавства про доступ до інформації, парламентського контролю та нормативного регулювання цифрової взаємодії між державою й приватним сектором. Конституційною основою данської моделі є Constitutional Act of Denmark (Danmarks Riges Grundlov), яка закріплює принципи парламентського контролю за діяльністю виконавчої влади, підзвітності державних інституцій та функціонування демократичного механізму захисту прав приватних осіб. Хоча безпосередній механізм позасудового контролю деталізується не на рівні Конституції, а в спеціальному законодавстві, саме конституційна модель поділу влади створює правову основу для існування незалежних контрольних інституцій [1].

Ключовим нормативним елементом адміністративно-правового контролю є Danish Public Administration Act (Forvaltningsloven), який регламентує загальні принципи адміністративного

провадження, включаючи вимоги до неупередженості адміністративних органів, порядок ухвалення рішень, право заінтересованих осіб бути вислуханими, обов'язок мотивування адміністративних актів, процедури доступу до матеріалів справи та загальні гарантії справедливого адміністративного процесу [2]. Для суб'єктів підприємницької діяльності це має особливе значення, оскільки взаємодія бізнесу з органами публічної адміністрації у сферах ліцензування, оподаткування, регуляторного нагляду, екологічного контролю, трудового регулювання чи корпоративного адміністрування відбувається саме в межах процедур, що підпадають під дію цього акту. Таким чином, значна частина позасудового контролю в Данії починається вже на рівні самої адміністративної процедури, яка функціонує не як технічний інструмент бюрократичного оформлення управлінських рішень, а як правовий механізм превентивного захисту приватного інтересу.

Важливим елементом данської моделі є внутрішньоадміністративне оскарження (*administrative appeal*), яке дозволяє суб'єктам підприємницької діяльності оскаржувати рішення органів публічного адміністрування в межах адміністративної ієрархії без звернення до суду. Данська система публічного управління характеризується високим рівнем інституційної дисципліни, що забезпечує реальну ефективність таких механізмів. На відміну від правових систем, у яких адміністративне оскарження нерідко носить формальний характер, у Данії перегляд адміністративного рішення вищим органом є реальним інструментом виправлення помилок, забезпечення законності та відновлення порушених прав бізнесу. Це особливо важливо для підприємницького середовища, де оперативність вирішення спору часто має критичне економічне значення.

Особливе місце у системі позасудового контролю посідає Парламентський омбудсмен Данії (*The Danish Parliamentary Ombudsman / Folketingets Ombudsmand*), який є однією з найбільш авторитетних омбудсменських інституцій у світі. Його правовий статус визначається *The Ombudsman Act*, а сама інституція функціонує як незалежний парламентський контрольний орган, уповноважений здійснювати нагляд за діяльністю органів публічної адміністрації, розглядати скарги приватних осіб, включаючи представників бізнесу, а також ініціювати перевірки з власної ініціативи [3]. Особливістю данської моделі є те, що омбудсмен не виконує роль суду й не скасовує адміністративні рішення безпосередньо, однак його висновки мають надзвичайно високий авторитет у правозастосовній практиці, що обумовлено високою правовою культурою органів державної влади та усталеними традиціями інституційної поваги до парламентського контролю.

Для суб'єктів підприємницької діяльності значення цього механізму є суттєвим, оскільки він дозволяє оскаржувати неправомірні адміністративні дії, затягування процедур, відмови у наданні дозволів, дискреційні зловживання, непрозорість адміністративних процедур або порушення стандартів належного врядування без необхідності дорогого та тривалого судового процесу. Практична ефективність такого механізму пояснюється тим, що в данській адміністративній культурі рекомендації омбудсмена сприймаються не як факультативна порада, а як серйозний юридико-політичний сигнал щодо неправомірності поведінки органу влади. Це є яскравим прикладом того, як високий рівень правової культури компенсує відсутність формально примусового механізму виконання рекомендацій.

Не менш важливим інструментом позасудового контролю є законодавство про доступ до публічної інформації, представлене *Access to Public Administration Files Act (Offentlighedsloven)* [4]. Для бізнесу доступ до інформації є не лише загальним демократичним правом, а й практичним механізмом контролю за адміністративною діяльністю, який дозволяє отримувати документи, пов'язані з регуляторними рішеннями, процедурами погодження, адміністративними висновками, експертними матеріалами та іншими актами, що впливають на підприємницьку діяльність. Сам факт високого рівня відкритості публічної адміністрації створює превентивний антикорупційний ефект, оскільки мінімізує непрозорість управлінських процедур та зменшує можливості для дискреційних зловживань.

Важливою характеристикою данської моделі є високий рівень цифровізації адміністративних процедур. У Королівстві Данія значна частина взаємодії між бізнесом і державою здійснюється через електронні урядові платформи, включаючи централізовані цифрові рішення для реєстрації підприємств, податкового адміністрування, ліцензійних процедур, комунікації з адміністративними органами та подання звернень. Зокрема, ключове значення має цифрова бізнес-платформа *Virk*, яка забезпечує інтегровану електронну взаємодію підприємців із публічною адміністрацією [5]. Така цифровізація не лише підвищує адміністративну ефективність, але й істотно посилює позасудовий контроль, оскільки цифровий формат процедур: зменшує особистий контакт із посадовими особами; мінімізує корупційні ризики; забезпечує документованість адміністративних дій; полегшує адміністративне оскарження; підвищує передбачуваність регуляторних процедур.

Особливістю Данії є те, що цифровізація адміністративного управління не є лише технологічним інструментом модернізації, а виступає елементом правового механізму забезпечення прозорості та підзвітності публічної влади. Для бізнесу це створює більш стабільне, менш конфліктне й більш передбачуване середовище адміністративної взаємодії.

Додатковим елементом позасудового контролю є галузеві адміністративні апеляційні органи (administrative complaint boards), які функціонують у конкретних сферах регулювання. Такі інституції дозволяють вирішувати спеціалізовані адміністративні спори без судового втручання, що особливо важливо для підприємництва, де питання можуть стосуватися технічно складного регулювання, податкового адміністрування, будівельних дозволів, корпоративного контролю чи трудового нагляду.

У цілому данська модель демонструє, що ефективний позасудовий контроль за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності є результатом не лише наявності відповідних інституцій, але й високого рівня правової культури, інституційної доброчесності, адміністративної дисципліни та суспільної довіри до механізмів державного контролю. Саме тому позасудові інструменти в Королівстві Данія реально функціонують як ефективна альтернатива судовому захисту, а не як формальна бюрократична процедура.

Досвід Королівства Норвегія (Kingdom of Norway) у сфері позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності становить особливий інтерес у контексті порівняльно-правового дослідження скандинавських моделей адміністративного права, оскільки норвезька система поєднує високий рівень інституційної автономії контрольних механізмів, традиційно сильну правову культуру, низький рівень корупційних ризиків та розвинену цифрову модель взаємодії між бізнесом і публічною адміністрацією. Особливість норвезького підходу полягає в тому, що позасудовий контроль розглядається не як допоміжний інструмент щодо судового захисту, а як структурний елемент ефективного адміністративного управління, орієнтований на оперативне вирішення конфліктів між приватними особами та державою, попередження адміністративних помилок і забезпечення законності діяльності органів публічної влади.

Нормативною основою функціонування позасудового контролю в Королівстві Норвегія є поєднання конституційних засад, адміністративного законодавства, законодавства про доступ до інформації, спеціальних нормативних актів, що регламентують діяльність контрольних інституцій, а також нормативного забезпечення цифрового державного управління. Конституційний фундамент цієї системи закладений у Constitution of the Kingdom of Norway (Kongeriket Norges Grunnlov), яка визначає загальні принципи функціонування державної влади, підзвітності адміністративного апарату та парламентського контролю за виконавчою владою [6]. Хоча безпосередній механізм адміністративного оскарження деталізується у спеціальному законодавстві, саме конституційна модель демократичної відповідальності публічної адміністрації створює правову основу для розвитку ефективних позасудових інструментів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.

Ключове значення у цій сфері має Public Administration Act (Forvaltningsloven), який є базовим нормативним актом норвезького адміністративного права [7]. Саме цей закон визначає загальні стандарти адміністративного провадження, включаючи правила прийняття адміністративних рішень, процедури повідомлення заінтересованих осіб, обов'язок мотивування адміністративних актів, вимоги до неупередженості посадових осіб, процедури апеляційного адміністративного перегляду та процесуальні гарантії для приватних осіб. Для суб'єктів підприємницької діяльності цей нормативний акт має фундаментальне значення, оскільки взаємодія бізнесу з державними органами у сферах ліцензування, податкового контролю, корпоративного регулювання, екологічного нагляду, будівельного адміністрування, державних закупівель чи галузевого регуляторного контролю здійснюється саме в межах процедур, передбачених цим законом.

Особливо важливим механізмом позасудового контролю є адміністративне оскарження (administrative appeal / klageordning), яке у норвезькій правовій системі має не декларативний, а реальний практичний характер. Закон передбачає право приватної особи або суб'єкта господарювання оскаржити адміністративне рішення до вищого адміністративного органу, що забезпечує повторний перегляд законності, доцільності та обґрунтованості адміністративного акта [7]. Ефективність цього механізму значною мірою пояснюється високою адміністративною дисципліною норвезької публічної влади, усталеною культурою правомірної поведінки посадових осіб і реальною інституційною незалежністю апеляційного адміністративного розгляду. Для підприємницького середовища це має критичне значення, оскільки адміністративний перегляд дозволяє вирішувати значну частину конфліктів

без необхідності звернення до суду, що знижує фінансові витрати, мінімізує часові втрати та забезпечує більш оперативне відновлення порушених прав.

Особливе місце в системі позасудового контролю займає Парламентський омбудсмен Норвегії (Parliamentary Ombud for Public Administration / Sivilombudet), який є однією з центральних контрольних інституцій норвезької демократичної системи [8]. Його основна функція полягає у здійсненні незалежного нагляду за діяльністю органів публічної адміністрації, перевірці законності адміністративних рішень, розгляді скарг приватних осіб і забезпеченні дотримання принципів належного врядування. Для суб'єктів підприємницької діяльності ця інституція має особливе значення як доступний позасудовий канал захисту від адміністративного свавілля, надмірного регуляторного втручання, процедурних порушень або неправомірного застосування дискреційних повноважень.

На відміну від класичного судового контролю, омбудсменський механізм дозволяє розглядати не лише формальну законність адміністративного рішення, але й питання належного адміністрування, добросовісності поведінки органу влади, пропорційності втручання та відповідності дій адміністрації принципам справедливого врядування. Це особливо важливо для бізнесу, де формально законне рішення може водночас бути надмірно обтяжливим, непрозорим або процедурно несправедливим. Хоча рішення омбудсмена не мають формально обов'язкової сили, в умовах високої правової культури Королівства Норвегія вони фактично мають суттєвий вплив на адміністративну практику.

Суттєвим елементом позасудового контролю є також Freedom of Information Act (Offentleglova), який гарантує доступ до документів публічної адміністрації [9]. Для підприємців доступ до адміністративної інформації є не лише інструментом забезпечення прозорості, але й важливим засобом контролю за регуляторною діяльністю держави. Можливість отримання інформації щодо підстав адміністративних рішень, експертних висновків, нормативних підготовчих матеріалів чи внутрішніх адміністративних документів створює додаткові гарантії правового захисту бізнесу, оскільки дозволяє своєчасно виявляти неправомірні управлінські практики або підготовлювати ефективне адміністративне оскарження.

Високий рівень відкритості норвезького публічного сектору безпосередньо пов'язаний із низьким рівнем корупції, який традиційно є одним із найнижчих у світі. У цьому контексті позасудовий контроль функціонує не лише як юридичний механізм реагування на порушення, але й як елемент превентивного стримування адміністративних зловживань. Прозорість процедур, відкритість інформації, цифрова фіксація управлінських дій і високий рівень підзвітності адміністрації істотно зменшують можливості для неправомірного впливу на управлінські рішення.

Особливо важливою характеристикою норвезької моделі є високий рівень цифровізації адміністративних відносин між бізнесом і державою. Значна частина взаємодії підприємців із публічною адміністрацією здійснюється через електронні платформи, інтегровані цифрові сервіси та централізовані державні портали. Ключову роль у цьому відіграє платформа Altinn, яка є національним цифровим середовищем взаємодії між підприємствами, громадянами та державними органами [10]. Через цю систему здійснюється податкове адміністрування, корпоративна звітність, комунікація з державними інституціями, подання документів, повідомлень і заяв, а також отримання адміністративних рішень.

Для системи позасудового контролю цифровізація має принципове значення, оскільки забезпечує: повну документованість адміністративної взаємодії; зменшення особистого контакту з чиновниками; скорочення адміністративного свавілля; підвищення швидкості адміністративного перегляду; прозорість процедур; цифровий слід управлінських рішень, що спрощує контроль і оскарження.

Фактично цифровізація в Королівстві Норвегія виконує не лише сервісну, а й антикорупційну та контрольну функцію.

Окрему роль відіграють галузеві контрольні та апеляційні інституції, що функціонують у сферах податкового адміністрування, конкуренційного регулювання, державних закупівель, корпоративного нагляду та трудового контролю. Для бізнесу такі спеціалізовані позасудові механізми є особливо цінними, оскільки дозволяють вирішувати складні адміністративні спори із залученням фахової галузевої експертизи без переходу до класичного судового провадження.

У цілому досвід Королівства Норвегія демонструє модель позасудового контролю, у якій юридичні механізми ефективно поєднуються з високим рівнем правової культури, інституційної довіри, цифрової модернізації державного управління та реальної адміністративної підзвітності. Саме така модель забезпечує ефективний захист прав суб'єктів підприємницької діяльності без надмірної залежності від судового механізму.

Досвід Королівства Швеція (Kingdom of Sweden) у сфері позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності становить особливу цінність для порівняльно-правового аналізу, оскільки шведська модель адміністративного контролю є однією з найстаріших, найбільш інституційно зрілих і концептуально впливових у світі. Саме шведська правова система історично заклала фундамент омбудсменської моделі контролю за діяльністю державної адміністрації, яка згодом була імплементована в багатьох правових системах світу. Особливість шведського підходу полягає в тому, що позасудовий контроль не сприймається як альтернативний чи допоміжний механізм щодо судового захисту, а є невід'ємною складовою моделі належного врядування, що забезпечує щоденний контроль за законністю адміністративної діяльності, відкритістю державного управління та захистом прав приватних осіб, включаючи суб'єктів підприємницької діяльності.

Правова система Королівства Швеція характеризується надзвичайно високим рівнем правової культури, інституційної довіри та адміністративної дисципліни. Саме ці характеристики створюють передумови для ефективного функціонування позасудових контрольних механізмів. У шведському контексті бізнес здебільшого не розглядає взаємодію з публічною адміністрацією як потенційно конфліктне середовище, що потребує постійного судового захисту, оскільки сама система адміністративного управління побудована на засадах правової передбачуваності, процедурної відкритості, високої відповідальності посадових осіб та мінімізації дискреційного свавілля. У поєднанні з традиційно низьким рівнем корупції це формує адміністративне середовище, у якому позасудовий контроль має високу практичну ефективність.

Конституційною основою функціонування цієї системи є Instrument of Government (Regeringsformen), що є одним із фундаментальних актів шведського конституційного права [11]. Він закріплює принципи законності публічного управління, підзвітності органів державної влади, функціональної незалежності адміністративних органів, парламентського контролю та гарантій захисту приватних прав. Для шведської моделі особливо важливим є принцип адміністративної законності, згідно з яким будь-яка діяльність органу публічної адміністрації повинна здійснюватися в межах закону, бути обґрунтованою, пропорційною та передбачуваною.

Ключове значення у сфері адміністративного провадження має Administrative Procedure Act (Förvaltningslagen) [12], який встановлює загальні правила взаємодії між приватними особами та адміністративними органами. Для суб'єктів підприємницької діяльності цей нормативний акт має фундаментальне значення, оскільки саме він регламентує порядок ухвалення адміністративних рішень, строки розгляду справ, обов'язок належного мотивування, право бути вислуханим, вимоги до неупередженості посадових осіб, процедури повідомлення сторін і механізми адміністративного перегляду. На відміну від систем, де адміністративна процедура має переважно технічний характер, у Королівстві Швеція вона функціонує як важливий правовий інструмент превентивного захисту від неправомірних управлінських рішень.

Для суб'єктів підприємництва особливе значення має механізм адміністративного перегляду рішень (administrative reconsideration and appeal), який дозволяє виправляти помилки, переглядати адміністративні акти та усувати процедурні порушення без необхідності негайного звернення до суду. В умовах високої правової культури та дисципліни шведської адміністрації ці механізми є реально дієвими, а не формально-декларативними. Для бізнесу це означає можливість оперативного реагування на неправомірні рішення регуляторних органів, органів ліцензування, податкових інституцій або інших адміністративних суб'єктів без суттєвих процесуальних витрат.

Центральне місце в системі позасудового контролю займає Парламентський омбудсмен Швеції (Parliamentary Ombudsman / Justitieombudsmannen, JO) [13]. Це одна з найстаріших омбудсменських інституцій у світі, створена ще у XIX столітті. Її основна функція полягає у здійсненні парламентського контролю за діяльністю органів публічної адміністрації, перевірці дотримання законності, розгляді скарг громадян і юридичних осіб, а також здійсненні власних контрольних розслідувань. Для суб'єктів підприємницької діяльності ця інституція має надзвичайно важливе значення як ефективний канал захисту від адміністративної бездіяльності, затягування процедур, порушень принципів належного врядування, процедурних порушень або дискреційних зловживань.

Особливість шведської моделі полягає в тому, що авторитет омбудсмена є надзвичайно високим, а його висновки мають вагомий вплив на адміністративну практику навіть за відсутності прямого механізму примусового виконання. Це є яскравим проявом високої правової культури, де правове переконання, інституційна репутація та парламентський контроль мають реальний дисциплінуючий ефект для адміністративних органів.

Окреме місце в шведській системі займає принцип відкритості публічної влади, який має винятково глибоке історичне коріння. Швеція є однією з перших країн світу, що інституціоналізувала принцип публічного доступу до офіційних документів. Сучасною нормативною основою цього механізму є Freedom of the Press Act (Tryckfrihetsförordningen), який містить положення щодо доступу до офіційних документів [14]. Для бізнесу цей інструмент має надзвичайно важливе практичне значення, оскільки дозволяє отримувати адміністративні документи, регуляторні матеріали, службові висновки, підстави управлінських рішень та іншу інформацію, необхідну для захисту прав у взаємовідносинах із державою.

Прозорість адміністративної діяльності у шведській системі виступає не лише гарантією демократичного контролю, але й ефективним антикорупційним механізмом. В умовах відкритості адміністративних процесів можливості для непрозорих домовленостей, зловживань чи неправомірного впливу істотно зменшуються. Це має особливе значення для підприємницької діяльності, оскільки бізнес отримує передбачуване, юридично визначене й менш ризикове середовище адміністративної взаємодії.

Важливим елементом сучасної шведської моделі є високий рівень цифровізації взаємодії між бізнесом і державою. У Королівстві Швеція значна частина адміністративних процедур у сфері підприємництва реалізується через цифрові державні сервіси, централізовані інформаційні системи та електронні платформи. Ключову роль у цьому відіграє офіційна цифрова бізнес-платформа Verksam, яка забезпечує інтегровану електронну взаємодію підприємців із державними органами [15]. Через цю платформу здійснюється реєстрація підприємств, податкова взаємодія, подання корпоративної звітності, отримання дозволів, доступ до адміністративної інформації та інші форми взаємодії.

Для позасудового контролю цифровізація має системне значення, оскільки: забезпечує повну простежуваність адміністративних дій; мінімізує особистий контакт із посадовими особами; скорочує можливості корупційного впливу; прискорює адміністративний перегляд; підвищує передбачуваність адміністративних процедур; забезпечує ефективне документування правовідносин між бізнесом і державою.

Фактично цифровізація в Королівстві Швеція є не лише інструментом підвищення адміністративної ефективності, а й елементом правового контролю за діяльністю публічної адміністрації.

Окреме значення мають спеціалізовані адміністративні органи та контрольні механізми у сферах податкового адміністрування, конкуренційного регулювання, захисту підприємництва, державного нагляду та адміністративного аудиту. Усі ці елементи формують комплексну модель позасудового контролю, у межах якої захист прав бізнесу здійснюється не лише реактивно після виникнення порушення, але й превентивно через структурну прозорість адміністративного управління.

Узагальнюючи, слід зазначити, що шведська модель позасудового контролю є прикладом високорозвиненої адміністративно-правової системи, у якій ефективність юридичних механізмів безпосередньо залежить від рівня правової культури, інституційної відповідальності, адміністративної відкритості та цифрової модернізації державного управління. Для України цей досвід є особливо цінним не лише з точки зору інституційного запозичення, але й як модель формування зрілого адміністративного правопорядку, у якому захист суб'єктів підприємницької діяльності є органічним елементом функціонування публічної адміністрації.

Висновки. Проведений порівняльно-правовий аналіз систем позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності в Королівстві Данія (Kingdom of Denmark), Королівстві Норвегія (Kingdom of Norway) та Королівстві Швеція (Kingdom of Sweden) дає підстави стверджувати, що скандинавська модель адміністративно-правового захисту суб'єктів підприємницької діяльності є однією з найбільш ефективних у сучасному демократичному правовому просторі. Її специфіка полягає в тому, що забезпечення законності діяльності органів публічної адміністрації здійснюється не лише через судові механізми, а завдяки комплексній багаторівневій системі позасудового контролю, яка поєднує адміністративний перегляд рішень, парламентський контроль, омбудсменські інституції, механізми доступу до публічної інформації, цифрові канали адміністративної взаємодії, а також спеціалізовані галузеві інструменти контролю.

Досвід Королівства Данія демонструє модель, у межах якої позасудовий контроль значною мірою базується на високому рівні інституційної відповідальності публічної адміністрації, правовій визначеності адміністративних процедур та надзвичайно високому авторитеті парламентського омбудсмена. Особливістю данської системи є те, що ефективність позасудового контролю забезпечується не стільки примусовим характером контрольних рішень, скільки високою адміністративною дисципліною

та усталеною правовою культурою виконання рекомендацій незалежних контрольних інституцій. Водночас важливу роль відіграє цифровізація взаємодії між бізнесом і державою, яка значно знижує бюрократичне навантаження, підвищує прозорість адміністративних процедур і мінімізує корупційні ризики.

Модель Королівства Норвегія характеризується поєднанням сильної нормативної регламентації адміністративного процесу, реальної ефективності адміністративного оскарження, незалежного парламентського контролю через інститут омбудсмена та високого рівня цифрової модернізації державного управління. Особливістю норвезької системи є те, що позасудовий контроль функціонує не лише як механізм реагування на порушення, а як превентивний інструмент забезпечення законності адміністративної діяльності. Важливе значення має доступність цифрових сервісів, які забезпечують прозорість адміністративних рішень, скорочують можливості для дискреційних зловживань та підвищують оперативність захисту прав суб'єктів господарювання.

Особливий інтерес становить досвід Королівства Швеція, яке історично є засновником омбудсменської моделі парламентського контролю за діяльністю адміністрації. Шведська система демонструє надзвичайно високий рівень адміністративної відкритості, правової передбачуваності та прозорості діяльності органів влади. Ефективність позасудового контролю у Швеції забезпечується не лише нормативним закріпленням відповідних процедур, але й сформованою адміністративною культурою добросовісного врядування, високим рівнем суспільної довіри до державних інституцій та глибокою інтеграцією цифрових сервісів у сферу підприємницької взаємодії з публічною адміністрацією.

Спільною рисою всіх трьох скандинавських моделей є те, що ефективність позасудового контролю безпосередньо залежить не лише від формальної наявності правових механізмів, але й від загального стану правової культури суспільства, рівня адміністративної доброчесності, прозорості публічного сектору та інституційної відповідальності державної влади. Особливо важливо наголосити, що Королівство Данія, Королівство Норвегія та Королівство Швеція традиційно характеризуються одним із найнижчих рівнів корупції у світі, що створює сприятливе середовище для реального функціонування позасудових механізмів захисту прав бізнесу. В умовах низької корупції адміністративне оскарження, омбудсменський контроль або доступ до інформації не перетворюються на формальність, а реально забезпечують захист приватного інтересу.

Важливою спільною характеристикою є також надзвичайно високий рівень цифровізації відносин між суб'єктами підприємницької діяльності та органами публічної адміністрації. У всіх трьох країнах цифрові адміністративні платформи фактично стали невід'ємною частиною механізму позасудового контролю, оскільки забезпечують документованість адміністративних процедур, зменшення особистого контакту з посадовими особами, прозорість ухвалення рішень, оперативність адміністративного перегляду та зниження ризиків адміністративного свавілля. Таким чином, цифровізація виступає не лише технологічним інструментом модернізації державного управління, але й самостійним фактором забезпечення законності адміністративної діяльності.

Для України позитивний досвід скандинавських країн має значну практичну цінність. Водночас його імплементація не повинна здійснюватися шляхом механічного копіювання окремих інституційних рішень. Скандинавська модель позасудового контролю сформувалася в умовах високого рівня правової культури, суспільної довіри до державних інституцій, адміністративної доброчесності та зрілої цифрової інфраструктури публічного управління. Саме тому для України особливу цінність становить не буквальное запозичення конкретних інституцій, а концептуальний підхід до побудови адміністративно-правового механізму захисту бізнесу, за якого позасудовий контроль розглядається як реальний, оперативний і ефективний інструмент забезпечення законності публічного адміністрування.

Отже, досвід Королівства Данія, Королівства Норвегія та Королівства Швеція свідчить, що ефективна система позасудового контролю у сфері підприємницької діяльності можлива лише за умови комплексного поєднання належного адміністративного законодавства, незалежних контрольних інституцій, високого рівня адміністративної відкритості, цифрової модернізації державного управління та сформованої правової культури взаємодії між бізнесом і публічною владою.

Перспективність подальшого дослідження цієї тематики зумовлена необхідністю дослідження досвіду інших зарубіжних країн у сфері адміністративно-правового регулювання позасудового контролю за діяльністю суб'єктів публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності.

Література:

1. Constitutional Act of Denmark (Danmarks Riges Grundlov), 5 June 1953. The Danish Parliament. URL: <https://www.ft.dk/-/media/sites/ft/pdf/publikationer/the-constitutional-act-of-denmark.pdf?utm> (дата звернення: 19.05.2024).
2. Danish Public Administration Act (Forvaltningsloven: LBK No. 433 of 22 April 2014). Retsinformation. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/433> (дата звернення: 19.05.2024).
3. The Ombudsman Act. Danish Parliamentary Ombudsman. URL: <https://en.ombudsmanden.dk/about-the-ombudsman/the-ombudsman-act/> (дата звернення: 19.05.2024).
4. Access to Public Administration Files Act (Offentlighedsloven: Act No. 606 of 12 June 2013). Retsinformation. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2013/606> (дата звернення: 19.05.2024).
5. Virk – Official Danish Business Portal. URL: <https://virk.dk> (дата звернення: 19.05.2024).
6. Constitution of the Kingdom of Norway, 17 May 1814. Stortinget. URL: <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/> (дата звернення: 19.05.2024).
7. Public Administration Act (Forvaltningsloven: Act of 10 February 1967). Lovdata. URL: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1967-02-10> (дата звернення: 19.05.2024).
8. Parliamentary Ombudsman for Public Administration (Sivilombudet). URL: <https://www.sivilombudet.no/en/> (дата звернення: 19.05.2024).
9. Freedom of Information Act (Offentleglova: Act No. 16 of 19 May 2006). Lovdata. URL: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2006-05-19-16> (дата звернення: 19.05.2024).
10. Altinn – Official Digital Public Services Platform. URL: <https://www.altinn.no/en/> (дата звернення: 19.05.2024).
11. Instrument of Government (Regeringsformen: SFS 1974:152). Sveriges Riksdag. URL: <https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/the-constitution/> (дата звернення: 19.05.2024).
12. Administrative Procedure Act (Förvaltningslagen: SFS 2017:900). Sveriges Riksdag. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forvaltningslag-2017900_sfs-2017-900 (дата звернення: 19.05.2024).
13. Parliamentary Ombudsmen (JO). URL: <https://www.jo.se/en/> (дата звернення: 19.05.2024).
14. Freedom of the Press Act (Tryckfrihetsförordningen: SFS 1949:105). Sveriges Riksdag. URL: <https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/the-constitution/> (дата звернення: 19.05.2024).
15. Verksam – Official Swedish Business Portal. URL: <https://www.verksam.se/web/international/home> (дата звернення: 19.05.2024).

References:

1. Constitutional Act of Denmark (Danmarks Riges Grundlov), 5 June 1953. The Danish Parliament. URL: <https://www.ft.dk/-/media/sites/ft/pdf/publikationer/the-constitutional-act-of-denmark.pdf?utm> [in English].
2. Danish Public Administration Act (Forvaltningsloven: LBK No. 433 of 22 April 2014). Retsinformation. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/433> [in Danish].
3. The Ombudsman Act. Danish Parliamentary Ombudsman. URL: <https://en.ombudsmanden.dk/about-the-ombudsman/the-ombudsman-act/> [in English].
4. Access to Public Administration Files Act (Offentlighedsloven: Act No. 606 of 12 June 2013). Retsinformation. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2013/606> [in Danish].
4. Virk – Official Danish Business Portal. URL: <https://virk.dk> [in Danish].
5. Constitution of the Kingdom of Norway, 17 May 1814. Stortinget. URL: <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/> [in English].
6. Public Administration Act (Forvaltningsloven: Act of 10 February 1967). Lovdata. URL: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1967-02-10> [in English].
7. Parliamentary Ombudsman for Public Administration (Sivilombudet). URL: <https://www.sivilombudet.no/en/> [in English].
8. Freedom of Information Act (Offentleglova: Act No. 16 of 19 May 2006). Lovdata. URL: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2006-05-19-16> [in English].
9. Altinn – Official Digital Public Services Platform. URL: <https://www.altinn.no/en/> [in English].
10. Instrument of Government (Regeringsformen: SFS 1974:152). Sveriges Riksdag. URL: <https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/the-constitution/> [in English].
11. Administrative Procedure Act (Förvaltningslagen: SFS 2017:900). Sveriges Riksdag. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forvaltningslag-2017900_sfs-2017-900 [in Swedish].
12. Parliamentary Ombudsmen (JO). URL: <https://www.jo.se/en/> [in English].
13. Freedom of the Press Act (Tryckfrihetsförordningen: SFS 1949:105). Sveriges Riksdag. URL: <https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/the-constitution/> [in English].
14. Verksam – Official Swedish Business Portal. URL: <https://www.verksam.se/web/international/home> [in Swedish].